МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

КОВАЛЕНКО Юлія Валеріївна - аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-867770X
УДК 341.24:342.7:316.346.2(4ЄС)
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.66

Стаття присвячена гендерній рівності, одній із найактуальніших тем сьогодення не лише в Україні, а й у Європейському Союзі. Стратегічне планування гендерної політики є важливим аспектом у досягненні цінностей рівності жінок і чоловіків. Побудова якісної стратегії вимагає досвіду та експертної роботи, зокрема, збору та обробки даних, визначення пріоритетів та оцінки ефективності вже розроблених стратегій. У статті досліджено особливості формування та реалізації гендерної політики в Україні та Європейському Союзі через аналіз теоретичних підходів, законодавчих норм і ключових тенденцій сучасного гендерного дискурсу. Показано, що політична ідеологія є визначальним чинником підтримки принципів рівності та впливає на готовність суспільства до впровадження гендерно орієнтованих змін. На основі праць європейських дослідників охарактеризовано траєкторію розвитку політики гендерної рівності в ЄС, визначено чинники, що зумовлюють її зміст, а також окреслено основні виклики, які перешкоджають ефективній реалізації відповідних стратегій. У тексті здійснено аналіз законодавчого визначення поняття «гендерна рівність» відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що підкреслює необхідність забезпечення рівного правового статусу та фактичних можливостей для участі жінок і чоловіків у суспільному житті. Розкрито взаємозв'язок між формальною рівністю та індивідуальною свободою, наголошено на ризиках нівелювання особистісних відмінностей при прагненні досягти однакових результатів. Особлива увага приділена концепції гендерної справедливості, яка передбачає справедливе та збалансоване ставлення до осіб різної статі з урахуванням соціальних і культурних особливостей. Підкреслено, що впровадження принципу гендерного паритету має стати самостійним напрямом діяльності органів виконавчої влади, оскільки він сприяє зміцненню соціально-політичної стабільності та формуванню гендерно збалансованої системи управління. Зроблено висновок, що реалізація паритетної демократії є передумовою сталого розвитку держави та ефективного функціонування суспільних інституцій. Обґрунтовано авторкою, що ґендерна рівність – це можливість для людей будь-якої статі вільно обирати свою кар'єру, релігію, спосіб життя тощо. Права, можливості та доступ до суспільства не повинні залежати від статі та гендерної приналежності.

Ключові слова: гендерна рівність; гендерний мейнстрімінг; Міністерство внутрішніх справ; європейські гендерні стандарти; правоохоронна сфера; паритетна демократія; гендерний паритет; гендерна приналежність.

Постановка проблеми

Проблематика забезпечення гендерної рівності потребує комплексного та скоординованого підходу на всіх рівнях суспільного розвитку, передусім на державному. Джерела нерівності здебільшого формуються в ранньому віці під час соціалізації в родинному середовищі. Саме тому акту-

альним стратегічним завданням є реалізація заходів, спрямованих на укріплення інституту самодостатньої сім'ї, запобігання проявам домашнього насильства, протидію торгівлі людьми та утвердження принципів гендерної рівності. Ефективне розв'язання цих проблем на сімейному рівні здатне забезпечити їх подальшу мінімізацію в ширшій соціальній площині, зокрема у професійному середовищі.

Стратегічне планування у сфері гендерної політики виступає ключовим чинником у досягненні рівноправності між жінками й чоловіками. Формування якісної стратегії передбачає залучення експертного потенціалу, збір та аналіз соціальних даних, визначення пріоритетів і оцінювання результативності вже впроваджених заходів.

Попри те, що Європейський Союз визначив гендерну рівність як одну зі своїх фундаментальних цілей та наділив інституції повноваженнями інтегрувати гендерний аспект у всі напрями політики, досягти поставлених завдань повною мірою не вдалося. Нерівність відтворюється через специфіку взаємодії ЄС як економічно орієнтованої структури з андроцентричними державами-членами та інституційними практиками. Це впливає на характер політичних інструментів і механізмів як усередині, так і поза межами ЄС, перетворюючи гендерну проблематику на другорядну, підпорядковану сферу політики. Хоча еволюція гендерного дискурсу охоплювала підходи «рівних можливостей», «позитивних дій» та «гендерного мейнстрімінгу», практична політика переважно зосереджувалася на підтримуючих заходах — відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами, організації догляду за дітьми, запровадженні неповної зайнятості. Такі заходи не трансформують усталені гендерні ролі в родині та суспільстві, що й надалі сприяє відтворенню нерівності [4].

Метою статті є ґрунтовне дослідження політики гендерної рівності в Україні та країнах ЄС у правоохоронних органах.

Аналіз наукових публікацій

Проблематика визначення змісту, характеристик і принципів гендерної рівності знайшла відображення у працях багатьох дослідників, серед яких В. Авер'янов, М. Блецкан, С. Бобровник, О. Зайчук, І. Бухтіярова, В. Галунка, Т. Коломоєць, В. Колпакова, О. Кузьменко, О. Стрельченко, В. Стеценко, С. Стеценко, І. Сенюта, В. Радиш, В. Пашко та інші. Динамічні трансформації глобальних процесів, а також тих, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність комплексного теоретичного аналізу цієї проблеми з урахуванням політичних, соціальних, економічних і культурних аспектів та їх взаємозв'язків.

У працях зарубіжних учених, таких як А. Тимур Севінцер, Сінді Галінська та Сінха Манасі, питання гендерної рівності досліджується крізь призму феміністичних підходів. Автори акцентують увагу на специфічних ініціативах і діях, спрямованих на досягнення рівності, а також аналізують потенційні ризики та виклики, що постають на цьому шляху в сучасних умовах. Водночас у сфері забезпечення гендерного балансу в діяльності правоохоронних органів як в Україні, так і в державах ЄС спостерігається недостатній поступ.

На нашу думку, ґрунтовний аналіз понятійно-категоріального апарату у сфері гендерних досліджень сприятиме формуванню узгодженого термінологічного поля та стане основою для ефективної модернізації національного законодавства, що у перспективі позитивно позначиться на розвитку держави й суспільства.

Виклад основного матеріалу

У вітчизняному науковому дискурсі дослідження гендерних аспектів державної політики набули розвитку з 1990-х років. Рівність громадян розглядається як фундаментальний чинник справедливого розподілу суспільних благ і ресурсів, а також як передумова формування ефективних соціальних відносин. Забезпечення соціальної рівності, однією з форм якої є гендерна рівність, становить важливу умову розвитку відкритої держави та громадянського суспільства. Гендерна рівність передбачає

надання жінкам і чоловікам рівних прав, можливостей і свобод у всіх сферах суспільного життя.

На початку XXI століття усунення різноманітних форм дискримінації та подолання гендерної нерівності стали ключовими індикаторами демократичного поступу. Водночас у багатьох країнах, що декларують демократичний шлях розвитку, включно з Україною, зберігається гендерний дисбаланс у різних сегментах суспільного життя. Це ускладнює ефективне функціонування державних інституцій і приватного сектора, спричиняє появу соціальних дисфункцій, перешкоджає суспільній інтеграції та стримує стале людське й державне розвитку. Відтак забезпечення рівноправності жінок і чоловіків виступає вагомою складовою формування сучасної Української держави [1, с. 24; 3, с. 74].

У глобальному контексті гендерна рівність означає усунення соціальних бар'єрів, які обмежують реалізацію потенціалу особистості. Для оцінювання стану гендерних відносин застосовується Індекс гендерної нерівності, вперше презентований Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму у 2010 році та з того часу включений до Звітів про розвиток людини Організації Об'єднаних Націй. Цей інтегральний показник охоплює три ключові виміри: репродуктивне здоров'я, розширення прав і можливостей та участь у ринку праці [2].

За період незалежності Україна значно покращила свої показники за Індексом гендерної нерівності: якщо у 1991 році він становив 0,472, то у 2021 році — лише 0,200, що забезпечило державі 35-ту позицію у світовому рейтингу. Важливо зазначити, що цей індекс є важливим індикатором рівня демократизації та ступеня забезпечення рівних прав і можливостей у європейських країнах [7, с. 830; 4, с. 1049].

Разом з тим дані індексів демонструють суперечливість у сприйнятті гендерної нерівності навіть у країнах з високим рівнем формальної рівності. У державах на кшталт Великої Британії та Німеччини суб'єктивні оцінки нерівності серед населення й політичних еліт не узгоджуються з офіційними показниками. Жінки і чоловіки відзначають більш нерівне ставлення до жінок, при цьому жінки схильні сприймати нерівність інтенсивніше, ніж чоловіки. Додатково жінки частіше вважають, що особисто стикаються з меншою нерівністю, ніж жінки як соціальна група. Крім того, ліволіберальні політичні погляди виявилися вагомішим чинником підтримки гендерної рівності, ніж особистий або суспільний досвід дискримінації [7, с. 830].

Результати сучасних європейських досліджень свідчать, що саме політична ідеологія виступає одним із найвагоміших чинників формування підтримки принципів рівності у суспільстві. Відповідно, інтеграція гендерно чутливих підходів у процеси формування та реалізації політики в усіх сферах суспільного життя є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку. Акцент на ідеологічному підґрунті підтримки рівноправності доводить, що глибинні переконання та політичні орієнтації громадян значною мірою визначають готовність суспільства сприймати й упроваджувати гендерно орієнтовані зміни [4, с. 1049; 5].

У своїй праці Сінха Манасі та Бібхакар Пратюш аналізують еволюцію політики гендерної рівності в Європейському Союзі, виявляючи комплекс факторів та інституційних процесів, які безпосередньо впливають на її зміст та реалізацію. Автори розглядають, яким чином політика ЄС у сфері гендерної рівності формує ширший політичний дискурс інтеграційного об'єднання, а також як феміністичні підходи та нові моделі жіночого лідерства сприяють трансформації політичних пріоритетів. У дослідженні підкреслюється, що гендерна політика ЄС не лише окреслює коло відповідних ініціатив та стратегічних дій, а й висвітлює низку актуальних викликів, які можуть перешкоджати її ефективному втіленню в умовах сучасної соціально-політичної динаміки [4, с. 1050; 5, с. 166].

У контексті аналізу категоріального апарату важливо звернутися до нормативного визначення терміна «гендерна рівність», закріпленого в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року.

Законодавець визначає гендерну рівність як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що забезпечує рівноправну участь обох статей у всіх сферах суспільного життя [8]. У науковому розумінні ця категорія охоплює не лише юридичне, але й фактичне забезпечення ідентичних умов для реалізації прав і свобод жінок і чоловіків у політичній, соціальній та економічній площинах.

Разом із тим досягнення формальної рівності не завжди гарантує повну реалізацію принципу індивідуальної свободи. Забезпечення однакових результатів може, з одного боку, зміцнювати гарантії реалізації прав жінок і чоловіків, але з іншого — нівелювати індивідуальні особливості особистості, обумовлені різницею в інтелектуальних, фізичних чи інших людських здібностях. Цю тезу підтверджує О. Дашковська, яка зазначає, що неоднакові можливості розвитку, різні умови формування особистості та індивідуальні відмінності неминуче призводять до нерівності результатів діяльності людей. Закон, за її словами, може встановити лише єдину міру поведінки, тоді як спроби держави усунути індивідуальність створюють ілюзію абсолютної рівності, яка фактично перетворюється на форму несвободи [6, с. 104].

Важливим елементом концепції гендерної рівності є принцип гендерної справедливості, який передбачає рівноправне та справедливе ставлення до осіб будь-якої статі. Гендерна справедливість охоплює забезпечення соціальної рівності з урахуванням специфіки потреб і ролей жінок і чоловіків, що дає змогу обом статям користуватися рівним соціальним статусом та однаковими можливостями участі в житті держави та суспільства.

Виконання принципу гендерної рівності повинно розглядатися органами виконавчої влади як самостійний і невід'ємний напрям їхньої діяльності. Забезпечення балансу інтересів жінок і чоловіків слугує чинником зміцнення соціально-політичної стабільності, без якої подальший розвиток держави є неможливим [9, с. 15]. У цьому контексті ключового значення набуває принцип гендерного паритету, або паритетної демократії.

Таким чином, реалізація паритетної демократії означає створення умов, за яких жінки та чоловіки мають рівний правовий і політичний статус, рівні можливості участі в ухваленні рішень та пропорційне представництво в органах державної влади та управління. Забезпечуючи такі умови, держава сприяє формуванню гендерно збалансованої системи врядування та підвищує ефективність функціонування суспільно-політичних інститутів.

Висновки

Узагальнюючи досвід світової практики, доцільно виокремити базові принципи гендерної політики, які становлять концептуальну основу сучасної ідеології рівності. По-перше, гендерна рівність повинна інтегруватися у всі напрямки державних політик, програм та проєктних рішень, виступаючи їх невід'ємним складником. По-друге, реалізація гендерно орієнтованих підходів вимагає врахування специфічних інтересів жінок і чоловіків на етапах формування та впровадження політичних і програмних рішень. По-третє, забезпечення рівних прав і можливостей незалежно від статі є ключовою умовою досягнення фактичної рівності. Четвертим принципом є визнання необхідності повноцінної участі жінок у процесах прийняття рішень на всіх управлінських рівнях. П'ятим є забезпечення рівноправної участі обох статей у соціальних, економічних і культурних процесах як рівнозначних суб'єктів. Шостим принципом виступає партнерська взаємодія між жінками та чоловіками, що ґрунтується на ідеях паритетної демократії. Нарешті, досягнення гендерної рівності потребує впровадження спеціальних заходів, спрямованих на зменшення та усунення гендерних дисбалансів.

Підкреслюємо, що дотримання принципів гендерної рівності та паритетної демократії становить цілісну систему прав, свобод та обов'язків людини й громадянина, регламентовану нормами законодавства і політико-правовими засадами. Ця система забезпечує можливість рівноправної реалі-

зації правових гарантій у всіх сферах державної та суспільної діяльності через відповідні механізми правозастосування. Гендерна рівність виступає одним із ключових фундаментів розвитку громадянського суспільства, становлення демократичних інститутів та утвердження верховенства права. Розбудова держави на засадах європейських цінностей зумовлює необхідність подальших досліджень у зазначеній сфері з метою вдосконалення механізмів реалізації гендерної політики.

Література

1. Грицай І. О. Г. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : монографія. К.: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.

2. Гендерна рівність в Україні та країнах Європи. URL: https://smu.dsp.gov.ua/news/henderna-rivnist-v-ukraini-ta-krainakh-ievropy

3. Бухтіярова І.Г., Бухтіяров. О.А. Особливості генезису гендерного населення. Особливості генезису гендерного насильства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. Випуск 2. С. 73-76.

4. Sinkha Manasi, Bibkhakar Pratiush. Vyiavlennia pidvodnykh kameniv u politytsi YeS shchodo hendernoi rivnosti. *Forum Italicum*, 2023. T. 57 (3). P. 1041–1059. DOI: https://doi.org/ 10.1177/00145858231175143

5. Пастух, І., Бухтіярова, І., Капітонова, Н., Аханін, Б. Світовий досвід правового регулювання безпеки дорожнього руху. *Cuestiones Políticas*, 2021. № 39(70), С. 165-179. https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.10.

6. Дашковська О. Р. Правове становище жінки в аспекті ґендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2008. 392 с.

7. Sevintser T., Halinski S., Martensen L., Ettinhen H. Politychna ideolohiia perevyshchuie osobystyi dosvid u prohnozuvanni pidtrymky hendernoi rivnosti. Politychna psykholohiia. 2023. T. 44. V. 4. P. 829-855. DOI: https://doi.org/10.1111/pops.12887.

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

9. Кормич Л. І. Принципові засади паритетної демократії. Принципи паритетної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 42. С. 12-20.

Yulia Kovalenko,
strel1977@ukr.net

INTERNATIONAL LEGAL CHARACTERISTICS OF GENDER EQUALITY IN THE EUROPEAN UNION: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT

The article is devoted to gender equality, one of the most relevant topics of today not only in Ukraine, but also in the European Union. Strategic planning of gender policy is an important aspect in achieving the values of equality between women and men. Building a high-quality strategy requires experience and expert work, in particular, collecting and processing data, determining priorities and assessing the effectiveness of already developed strategies. The article examines the features of the formation and implementation of gender policy in Ukraine and the European Union through the analysis of theoretical approaches, legislative norms and key trends in modern gender discourse. It is shown that political ideology is a determining factor in supporting the principles of equality and affects the readiness of society to implement gender-oriented changes. Based on the works of European researchers, the trajectory of the development of gender equality policy in the EU is characterized, the factors that determine its content are identified, and the main challenges that hinder the effective implementation of relevant strategies are outlined. The text analyzes the legislative definition of the concept of «gender equality» in accordance with the Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men», which emphasizes the need to ensure equal legal status and actual opportunities for the participation of women and men in public life. The relationship between formal equality and individual freedom is revealed,

and the risks of leveling personal differences in the pursuit of achieving the same results are emphasized. Particular attention is paid to the concept of gender justice, which provides for fair and balanced treatment of persons of different sexes, taking into account social and cultural characteristics. It is emphasized that the implementation of the principle of gender parity should become an independent direction of activity of executive bodies, since it contributes to strengthening socio-political stability and the formation of a gender-balanced system of governance. It is concluded that the implementation of parity democracy is a prerequisite for sustainable development of the state and the effective functioning of public institutions. The author substantiates that gender equality is an opportunity for people of any sex to freely choose their career, religion, lifestyle, etc. Rights, opportunities and access to society should not depend on gender and gender.

Keywords*: gender equality; gender mainstreaming; Ministry of Internal Affairs; European gender standards; law enforcement; parity democracy; gender parity; gender.*